

KRİMINALİSTİKA YENİLİKLƏRİ

Müşahidə video sistemlərinin kriminalistikada tətbiqi barədə

Müşahidə video sistemləri müxtəlif proses və hadisələrin obyektiv qeydiyyatında bir vasitə kimi praktiki fəaliyyətin bütün sahələrində, o cümlədən hüquq-mühafizə orqanların fəaliyyətində mühüm rol oynayır.

Ümumiyyətlə, müşahidə etmə video sistemləri iki istiqamətdə inkişaf etmişdir:

1. Mühafizə fəaliyyəti (televizor-monitor mühafizə sistemi)

2. İctimai yerlərdə, küçə və yollarda ictimai asayişin və təhlükəsizliyin təmin etmə fəaliyyəti

Hər iki halda ilə əldə olunmuş videoyazılar kriminalistik məqsədlərlə istifadə oluna bilər.

Binaların, ticarət və ya başqa sahələr üzrə fəaliyyət göstərən obyektlərin giriş hissələrində, şəhər daxili və ya magistral yollarda quraşdırılmış kameraların vasitəsi ilə müşahidə etmə video sistemlərində yazılıb yaddaşda saxlanmış video görüntülərin əldə olunması sahəsində bir çox terror aktların qarşısının alınması, banklardan külli miqdarda pulları oğurlayan, partlayış və ya yol nəqliyyat hadisəsi törədib hadisə yerindən qaçmış cinayətkarların ifşa edilmələri mümkün olmuşdur.

Müşahidə video sistemləri cinayətlərin qarşısının alınmasında, cinayətin açılmasında və istintaqında effektiv vasitə kimi çıxış edir. Videokameranın "qərəzsiz" kamerası imkan verir ki, cinayət hadisəsi barədə real görüntülər, cinayətin törədilmə mexanizmi və cinayətkarların şəxsiyyəti barədə müfəssəl məlumatlar əldə olunsun. Videomüşahidə məlumatlarının sübuti dəyəri onun obyektiv xarakteri ilə bağlıdır. Belə sübut obyektiv həqiqətin müəyyən edilməsinə, bunun əsasında ədalətli qərarlar qəbul olunmasına, nəhayət, ibtidai və məhkəmə istintaqına sərf olunan resurslara qənaət etməyə imkan verir. Məsələn, vəzifəli şəxsin iş otağında məhkəmənin razılığı ilə gizli video kamera quraşdırılmış və onun iki ay ərzində rüşvət tələb etmə və bu mövzuda müxtəlif şəxslərlə apardığı danışıqlar əməliyyatçılar tərəfindən izlənilmiş və sonuncu dəfə iş otağında rüşvət pul götürərkən yaxalanmışdır. Öncə şəxs öz hərəkətlərini danmış, pulun onun iş otağına atıldığını, bunun ona qarşı təxribat olduğunu iddia etmiş, istintaqın ilk mərhələsində iki ay ərzində

aparılan video müşahidənin yazıları ona nümayiş edildikdə təkzibolunmaz faktlar qarşısında təqsirini etiraf etməyə məcbur olmuşdur. Cinayət hadisəsinin faktiki halları dəqiqliyi ilə müəyyən edilmiş, cinayət təqibi qısa müddətdə başa çatmışdır.

Videomüşahidə materiallarının əməliyyat-axtarış və profilaktiki əhəmiyyəti də böyükdür. Bir çox aparıcı ölkələrdə, o cümlədən ABŞ, Kanada, İngiltərədə müşahidə video sistemlərindən bu istiqamətdə səmərəli istifadə təcrübəsi formalaşmışdır. Cinayəti törətmiş şəxslərin "qaynar izlər"lə axtarılıb tapılmasında müşahidə görüntülərinin əhəmiyyəti əvəzsizdir. Video kamera quraşdırılan yerlərdə cinayətkar ifşa olunacağından ehtiyat edərək cinayət törətməkdən çəkinirlər. Profilaktik effekti gücləndirmək üçün müvafiq yerlərdə belə kameraların mövcudluğu barədə elanlar da yerləşdirilir. İşlək olmayan videokameralar da xəbərdaredici-profilaktik funksiyalar daşıyır.

Cinayət hadisələri baş vermiş yerlərin yaxınlığında olan binalarda, obyektlərdə mövcud stasionar müşahidə etmə video sistemlərinin kameraları ilə yazılmış video məlumatlar cavabdeh olan şəxslərdən götürülməklə həyata keçirilir. Cavabdeh şəxs video görüntünü könüllü olaraq təqdim etməkdən imtina etdikdə götürmə məhkəmənin qərarı ilə həyata keçirilir. Video görüntülər polis qurumlarında yerləşən müşahidə video sistemlərinin idarəetmə xidmətinin serverindən müvafiq faylların götürülməsi ilə əldə edilir. Əksər hallarda video müşahidələr rəqəmsal formatda həyata keçirilir və müəyyən müddət ərzində yaddaşda saxlanılır (avadanlığın texniki

imkanlarından asılı olaraq 1-30 gün ərzində), sonra isə avtomatlaşdırılmış qaydada yaddaşdan silinir. Bu səbəbdən məlumat daşıyıcıları prosessual qaydada mümkün qədər tez götürülməlidir. Bundan sonra həmin videomateriallara baxış keçirilir və müvafiq protokol tərtib edilir. Məqsəd müşahidə etmə video sistemlərinə cavabdeh şəxsin və mü-təxəssisin iştirakı ilə məlumatın cinayət hadisəsi ilə əlaqəliyini, tamlığını, yararlığını və texniki göstəricilərinin sazlığını müəyyən etməkdir. Mü-şahidə etmə video sistemlərinin fəaliyyətinə cavabdeh şəxslər cinayət hadisəsinə aid olan görüntülər və sistemin texniki göstəriciləri, iş prinsipi, sistemdə hər-hansı nasazlığın olub-olmaması və sair suallar ətrafında şahid qismində dindirilir. Əldə olunmuş videomateriallar müstəqil sübut etmə mənbəyi kimi ibtidai araşdırmanı aparən orqanın qərarı ilə cinayət işinə əlavə olunur və cinayət qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş müddət ərzində saxlanılır.

Videomateriallarda olan məlumatlar mübahisə doğurduqda video görüntüdə olan şəxsin şübhəli şəxslə eyniləşdirilməsi tələb edildikdə məhkəmə-portret ekspertizası təyin olunur. Səs və ya danışq tərzilə bağlı və ya video yazının montajı, yazıya olunan kənar müdaxilə, dəyişiklərin müəyyən edilməsi məqsədi ilə videoqrammaların tədqiqi üzrə ekspertizaların keçirilməsinə zərurət yaranarsa kompleks məhkəmə texniki, fonografik və portret ekspertizaları keçirilə bilər.

Əfsuslar olsun ki, videmüşahidə məlumat-larının istifadəsində qarşıya texniki və metodiki xarakterli bəzi problemlər çıxır. Texniki cəhətdən qüsur o vaxt yaranır ki, video çəkiliş aşağı texniki göstəricilərə (piksel və s.) malik cihazlarla aparılır. Belə cihazla əldə edilmiş yazı insanları və predmetləri özəl əlamətlərə görə fərdiləşdirməyə imkan vermir, məsələn, şəxslərin zahiri anatomik xüsusiyyətlərinin məcmusu şəxsin prosessual qay-dada tanınmasını aparmaq üçün kifayət etmir. Bəzi hallarda cihazlar kifayət qədər keyfiyyətli olanda da onların düzgün tətbiq edilməməsi əlavə çətinliklər yaradır. Kameraların düzgün quraşdırılmaması, məsələn, obyektərdən xeyli aralıda yerləşdirilməsi, işıqlanmanın düzgün müəyyən edilməməsi video görüntüdə olan obyektə təhriflərə məruz qoyur, nəticədə tanınma və eyniləşdirmə mümkünsüz olur. Məsələn, video çəkilişdə ± 5 dərəcədən artıq kənarlaşma olduqda insanın üzünün qabaqdan görünüşü üzrə

eyniləşdirilmə aparmaq olmur. Əksər müşahidə etmə video sistemləri bu tələblərə cavab vermir.

Müşahidə video sistemləri ilə əldə olunmuş materialların tədqiqinə dair kriminalistik biliklərin kifayət qədər olmaması da metodik səhvlərə səbəb olur. Hazırda videomateriallar üzrə şəxsin müəyyənəşdirilməsi üçün qabitoskopik metod-lardan yalnız portret eyniləşdirməsi metodundan istifadə edilir. Bu, tam və dolğun nəticələrin əldə olunmasına imkan vermir. Halbuki, insanın xarici görünüşü və danışığı ilə bağlı funksional (dinamik) əlamətlərin video və audio yazılarda olan qeydlərlə (yerişi, jestləri, yəni əl-qol hərəkəti, danışanda əl-qolunu, başını tərpətmə və sair, boğaz səsləri) birgə təhlil edilib dəyərləndirilməsi daha dəqiq məlumat əldə olunmasını təmin edə bilər. Müvafiq tədqiqat texnikasının və bu texnikanın tətbiqi metodikasının yoxluğu geniş potensialdan bəhrələnməyə imkan vermir.

Bu problemlərin həlli yüksək texniki və intellektual göstəricilərə malik müasir funksional avadanlıqların tətbiqində ola bilər. İş yükünü çəkilən hadisə və predmetlərin xarakterinə və intensivliyinə uyğun olaraq dəyişə bilən, bununla resurslardan daha səmərəli istifadə etməyə imkan verən sistemlər vasitəsi ilə, hətta, axtarışda olan şəxsin və ya avtomaşınların dövlət qeydiyyat ni-şanlarına yerləşdirilmiş yaddaş kartların vasi-təsi ilə avtomatlaşdırılmış qaydada tanınması mümkündür.

Daxili işlər orqanlarında odlu silahlardan atılmış giliz və güllələrin, hadisə yerindən gö-türülmüş əl-barmaq izlərinin, cinayəti törətmiş şəxslərin əl-barmaq izlərinin nümunələrinin arxivi ilə yanaşı, cinayət hadisəsinin statistik və dinamik əlamətlərini özündə əks edən video və audio materialların arxivinin də yaradılmasına zərurət vardır.

Videomüşahidənin kriminalistik imkanları informasiya texnika və texnologiyalarının inki-şafı ilə paralel şəkildə genişlənməkdədir. Bu imkanlardan bacarıqla yararlanmaq cinayətkarlığa qarşı mübarizənin, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin səmərəsini artırma bilər.

Elxan Əsgərov,
Elm-Tədris Mərkəzi,
Kriminalistika kafedrasının prokuroru,
ədliliyə müşaviri